

אוריאל

צמיחתה של מנהיגה

גולדה – צמיחתה של מנהיגה

(1956 – 1921)

צוות המחקר:

פרופ' אביזוהר מאיר – עורך מדעי

ד"ר גלבוע משה

פרופ' גלוברזון אריה – ראש צוות המחקר

ד"ר גלעדי דן

ד"ר גרינברג יצחק

ד"ר קופמן אילנה

מכון גולדה מאיר לחקרי עבודה ותברה
אוניברסיטת תל-אביב

מאיר אביוזהר

מעסקנות פועלים למנהיגות לאומית (1940-1948)

במהלך שנות הארבעים התחזק מעמדה הציבורי של גולדה מאירסון. הוטלו עליה תפקידים בכירים בזירה הלאומית ואף הבינלאומית. גם לפני כן זכתה למעמד חשוב במפלגתה, אולם פעילותה הייצוגית מחוץ למפלגה היתה מוגבלת לתחומי הוועד הפועל של ההסתדרות.

לפני שהחלה בפעילות ההיא טיפלה תחילה במסגרות של נשים, ולאחר הצלחת שליחותה לארצות-הברית בראשית שנות השלושים, החלה לעסוק בתחומים שעד אז היו שמורים לגברים בלבד. בין השאר - ייצוג ענייני ההסתדרות במגעים עם הפקידות המנדטורית.

אלה היו נתוני הפתיחה. בעלייתה ההדרגתית לצמרת היישוב בשנות השלושים המאוחרות ובשנות מלחמת העולם השנייה היא חזרה ונעזרה בתכונות שבלטו בעת שליחותה הראשונה בארצות-הברית: יכולת של תיקשורת בלשון פשוטה; שימוש בשכל ישר, כשהדברים עגונים ברובד הגשי עמוק; לויאליות לעמיתיה ודבקות באידיאולוגיה החברתית הלאומית של תנועתה. כל אלה ביצרו את מעמדה במפא"י, ואיפשרו את תהליך עלייתה לשלב, שבו היתה אחת משבעה-שמונה המנהיגים חברי מפא"י שמילאו תפקידים בכירים בשנים הראשונות של מדינת ישראל.

בזירה המפלגתית: ראש סיעה

באביב 1941 גענתה גולדה להפצרותיהם של חבריה בסניף מפא"י בתל-אביב ובוועד הפועל של ההסתדרות, והסכימה לעמוד בראש "סיעה ג" בבחירות לוועידת מפא"י.¹

הסיעה הוקמה על-ידי צמרת ההסתדרות בתל-אביב, כמגננה נגד התקפה, שהתכוונה להדיחם ממנהיגות מועצת הפועלים במקום. המתקפה החלה כבר בסתו 1937 ובחורף 1938. זו לא היתה מתקפה קצרת ימים. תחילה סימנה תופעה מקומית, אולם מה שהחל בת"א, התרחב והלך ולבש ממדים של אופוזיציה ארצית בתוך מפא"י, וזו איימה על מנהיגותה המרכזית, חתרה לשינוי אופיה, פיצלה את המפלגה לשתי סיעות יריבות, והתגלגלה עד לפילוג מפא"י בשנים 1942-1944.² לאותה התפתחות היו השפעות מתמשכות על הפוליטיקה הפנימית של היישוב ומדינת ישראל בשנותיה הראשונות.

מה שהוגדר כאן כ"מתקפה" החל בהתארגנות השאית בסניף מפא"י בתל-אביב בסתיו 1937. המארגן הראשי, דב בן-ירוחם השתמש אז בעצמו במונח התקפי: "עליהום",³ בקטגוריה של "האויב" נכללו ראשי מועצת הפועלים במקום שלדעת מבקריהם לא ידעו להתמודד עם מצוקת האבטלה שנתמשכה כשנתיים. הם הואשמו בהתרחקות מהוויית הפועלים, בהתנכרות ביורוקרטית ובסטייה מערכי השוויון והסולידריות. ההתארגנות של בן-ירוחם הצליחה במפתיע: האופוזיציה זכתה לרוב במוסדות הסניף. ההפתעה הושגה על-ידי הצטרפותם של מאות פועלי בניין למפלגה, ועל-ידי התלכדותם של עסקנים ותיקים בעלי השקפות רדיקליות, ששאפו גם הם לתמורה פרסונלית בהנהגת מועצת הפועלים, ולשינוי בדפוסי הטיפול בשאלות התעסוקה והעזרה ההדדית. כך נוצר בסניף רוב שתבע יתר שוויון, והקטנת הפער החברתי בין הפועלים הקבועים ואנשי המנגנון לבין הפועלים הסובלים מצוקת אבטלה.⁴ האבטלה נמשכה ואף החמירה בשלוש-ארבע השנים הבאות, ותקיפה אחוז ניכר בציבור הפועלים העירוני, במיוחד בתל אביב. בענף הבניין היא העמיקה עד כדי 75% מכוח האדם בענף זה. במיוחד סבלו בעלי המשפחות ובריאותם של רבים נפגעה, והיו אף מקרים קיצוניים של התאבדויות.⁵

הסיסמה התביעה של קבוצת בן-ירוחם והמצטרפים אליה היתה דמוקר-

טיה: יינתנו ענייני הפועלים בידי נציגים הבאים משורות הפועלים; על ממלאי התפקידים לעמוד לבחירה מחדש; הבחירות צריכות להתקיים במועד דים יותר תכופים, ועל הנבחרים לדעת, כי מעמדם אינו מובטח להם "מלמעלה", ואין הוא נשען על תמיכתה של ההנהגה המרכזית של המפלגה והוועד הפועל של ההסתדרות, אלא על אמונם של חברי המפלגה. להתקפה על מעמדה המשוריין של ההנהגה הוותיקה, נתוספו יסודות אחרים של רדיקליזם מעמדי: תביעה לקו מיליטנטי ביחסי העבודה, ל"פעולה ישירה" של פועלים, שלא באמצעות נציגים הנושאים ונותנים עם המעסיקים ליד שולחן הדיונים, אלא בדרך המאבק בשטח, על-ידי שימוש בסנקציות, בשביתות ובמקרים קיצוניים - אף באלימות.⁶

כאשר התגבשה האופוזיציה בסניף תל אביב, היה נטוש מאבק מר במפא"י, בין הנהגת הקיבוץ המאוחד בראשותו של יצחק טבנקין לבין ההנהגה המרכזית של מפא"י בראשותם של ברל כצנלסון ודוד בן-גוריון. אותו מאבק היה קשור בחילוקי דעות על מוקד הסמכות החינוכית במפלגה. הנהגת המפלגה ראתה בעצמה את מקור הסמכות, ואילו אנשי הקיבוץ המאוחד טענו, כי המקור הוא בהתיישבות ובתנועה החלוצית, ולא במוסד שמרכזו בתל אביב. אנשי הקיבוץ המאוחד טענו לבכורה בתחום זה, בשל המקסימליזם החלוצי שהם טיפתו ובשל המרות שהטילה מסגרתם הארצית על כל תאיה, כדי להבטיח, כי חבריה יעמידו עצמם בכל עת וללא תנאי לרשות כל תפקיד שיידרש. ועוד טענו אנשי הקיבוץ המאוחד, כי הכלליות, כלומר הפתיחות של מסגרתם לכל דכפין, ללא סלקציה רעיונית והתנשאות אליטיסטית והדבקות שלהם בהשקפה המעמדית הרדיקלית בנוסח מרקסיסטי שהנהגתם טיפחה, ראויים לשמש מקור ההשראה העיקרי לנוער היהודי. נגד תפישה יומרנית זו יצא ברל כצנלסון. הוא התייחס אליה כאל התבדלות כיתתית, העלולה לגרור לפיצול שיסכן את אחדות התנועה. הוא טען כי הכיתתיות מדגישה בחינוך את המבדיל ולא את המאחד, ולכן גורמת בהכרח לדלדול החיים בתנועת העבודה ומעמידה אותם על דקדוקים אידיאולוגיים.⁷ בגישתה המעמדית הרדיקלית היתה הנהגת הקיבוץ המאוחד קרובה לאור פוזיציה התל אביבית. כתוצאה מכך, חודשים אחדים אחרי המהפך בסניף תל אביב קמה סיעה ב', שהתאגדה במסגרתה העסקנים הרדיקלים מחוגו של בן-ירוחם ושותפיו לביקורת על המנגנון ההסתדרותי. הם זכו לברכתה של הנהגת הקיבוץ המאוחד והעמידו בראשם את אחד האישים הדינמיים ביותר של הנהגה זו, מי שהיה זמן קצר לפני כן מזכיר מועצת פועלי תל אביב, את יצחק בן-זאהרן. כאמור, בתחילתה היתה זו סיעה תל אביבית. אולם עד מהרה התפתחה והיתה לסיעה ארצית.⁸

סיעה ב' קיבלה את שמה כאשר הופיעה כרשימה בבחירות שנערכו בסניף מפא"י בתל אביב ל"וועידת צירים", שנועדה לבחור את מועמדי המפלגה בבחירות למועצת הפועלים במקום.

הנהגת מועצת פועלי תל אביב, שכנגדה ולשם הדחתה התארגנה סיעה ב', הקימה סיעה שכנגד, שנטלה את האות ג' כסימנה בבחירות הפנימיות. על התארגנותה ניצח זלמן אהרונוביץ (ארן). כנגד המאמץ של בן-ירוחם, שהצליח להכניס למפלגה מאות חברים חדשים, כולם פועלי הבניין, הצליחו אהרונוביץ וחבריו להביא תומכים משלהם לסניף, רובם פקידים ובעלי מקצועות אחרים של "צווארון לבן".¹⁰

הבחירות שנערכו בדצמבר 1938 הסתיימו, בתוצאה כמעט שקולה.¹¹ סיעה ב' הפסידה מכוחה היחסי, אולם עדיין שמרה על רוב מוחלט, אם כי זעום. במשך קרוב לשלוש שנים נתקיים בתל אביב מעין תיקו, כאשר סיעה ג' נעזרת מדי פעם בהתערבות המוסדות המרכזיים של המפלגה וההסתדרות, כדי למנוע מסיעה ב' לממש את נצחונה הדחוק ולהביא להדחה המיוחלת של ראשי מועצת הפועלים.

סיעה ג' היתה, אפוא, גוף תל אביבי במקורו, והיא התארגנה לצורך שמירה על מעמדה של ההנהגה במועצת פועלי תל אביב. זיקתה של גולדה לסיעה והאמון שרחשו לה חבריה לסיעה, לא נבעו ממעורבותה בענייני תל אביב גרידא. הם הכירוה מתחומי פעילות רחבים יותר במסגרתה הארצית של המפלגה.

להנהגות של מועצות הפועלים בערים האחרות בחיפה ובירושלים, וכן במושבות – היו בעיות דומות, ועד מהרה נעשתה ההתפצלות הסיעתית לתור-פעה ארצית. גם יריבי הקיבוץ המאוחד בהתיישבות העובדת, אנשי חבר הקבוצות ותנועת המושבים, הקימו התארגנות ארצית נגד סיעה ב', וגולדה הועמדה גם בראשה של התארגנות זו.¹²

המאבק התל אביבי העסיק אותה במיוחד. גם משום שענייני מועצת הפועלים שם היו קשורים באופן הדוק עם פעולות הוועד הפועל של ההסתדרות. כידוע, מאז ייסוד ההסתדרות התנהלו ענייניה בשיטה ריכוזית מובהקת. בוועד הפועל התקבלו החלטות שהיתה להם נגיעה לנעשה ביישור-בים גדולים וקטנים, קרובים ומרוחקים. הדבר היה נכון שבעתיים ביחס לתל אביב, שהיתה "בירת" המפלגה ו"בירת" ההסתדרות, שם התרכזה הקליטה של העלייה החדשה, ושם היה גם ריכוז המובטלים הגדול. בתל אביב נמצאו אפוא מוקד הכח וריכוז המצוקה גם יחד.

הקרבה הגיאוגרפית בין מועצת פועלי תל אביב, ששכנה כבר אז בבית ברנר, הסמוך למרכז רחוב אלנבי, לבין מושבם של המוסדות הארציים של

ההסתדרות, במעלה הרחוב – מרחק הליכה של עשר דקות, רק חיוקה את הזיקה ואת התלות של העניינים המקומיים בהחלטות הארציות. "מרכז העבודה" שבבנין הוועד הפועל הלש בשנות המלחמה על חלוקת מקומות העבודה, שיצר הגורם הכלכלי הגדול ביותר בארץ – הצבא הבריטי. במקומות אלה, שהיו פזורים במתקנים צבאיים, שנבנו ברחבי הארץ – ייחלו לעבודה המובטלים התל אביבים, ושם פעלו הקבלנים ההסתדרותיים הגדולים: המשרד הקבלני ו"סולל בונה".

זאת ועוד. המובטלים נזקקו לא רק לשירותי התעסוקה המרכזיים של ההסתדרות, אלא גם למוסדותיה הסוציאליים. ובאלה מילאה גולדה תפקיד מרכזי.¹³ כך קרה שהיא מצאה עצמה במוקד הקונפליקט עם מזכירי האגודות בסקטור הבניין, שייצגו את הפועלים השרויים במצוקת אבטלה, ואשר נמנו ברובם עם סיעה ב'. ובו בזמן היא הידקה את קשריה עם האישים המרכזיים שפעלו במגננון ההסתדרותי המרכזי והתל אביבי. יחסי החברות עם דוד רמז, זלמן ארן ואחרים תרמו לא מעט לחינוכם של קשרים אלה, וכך נוצר כוח סיעתי ארצי, שהיא היתה חלק בלתי נפרד ממרכזו.¹⁴

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה גברו ממדי האבטלה, שהתלה בסתיו 1935. יצוא ההדרים נפסק, נמל תל אביב שבת למעשה, הארץ גותקה ממקורות העלייה ויבוא ההון הפרטי, ותחזית התעסוקה היתה קודרת.¹⁵ ב-21 בספטמבר התייצבה משלחת של 50 מזכירי אגודות מקצועיות תל אביביות, כולם חברי מפא"י בחדרו של דוד רמז, מזכיר ההסתדרות. הם לא היו אדיבים, "אמרו הרבה דברים קשים", דרשו לחם לרעבים ומגורים לפועלים שלא היו מסוגלים לשלם שכר דירה, ואיימו בשביתת שבת במשרדי הוועד הפועל, כל עוד לא יובטח להם שיתמלאו הדרישות.¹⁶

"האם בתל אביב משמשת גם מפא"י אופוזיציה להסתדרות?" שאלה גולדה בועם בשיבת מרכז מפא"י, "ידנה בהתפרצות עוד באותו יום. במכתב, ששלחו למועצת הפועלים ולוועד הפועל כעבור כמה ימים, פירטו חברי הוועדים של סקטור הבניין תביעות ספציפיות: הכפלת הקצבת "משען", עזרה רפואית חינם למשפחות המובטלים ומטבח חינם למובטלים רווקים. חברי הוועדים סיימו באולטימטום: אם לא תינתן בתום שבוע ימים תשובה ברורה ומוסמכת, יראו עצמם מפותרים מתפקדיהם.¹⁷ בתגובה, גולדה הודיעה כי היא מתפטרת ממזכירות המפלגה וממזכירות הוועד הפועל, כי אין היא משלימה עם משטר של לחצים ואיומים בחיי המפלגה. היא הסבירה שאינה מוכנה לפעול בהסתדרות, כאשר חברי המפלגה מציגים את חברי מזכירות הוועד הפועל לפני הציבור, ובייחוד לפני ציבור "מחוסרי העבודה, כאנשים אשר יש בידיהם להקל על מצוקתם של מחוסרי העבודה, ואינם עושים

זאת.¹⁸ היא תבעה מהמרכז שידרוש מהמתמרדים, שיקבלו את מרותו, ולא "תוך 24 שעות" יעמדו לדין המפלגה. רמזו תמך בדרישה זו והציע לקבוע ככלל, שכל חבר שישתמש באמצעים של שביתת שבת או אולטימטום או התפרצויות נגד המפלגה או ההסתדרות, יוצא מהמפלגה בידי בית-דין, "שיורכב הלילה למטרה זו."¹⁹

"פעולה ישירה" היא מאבק מקצועי המלווה בסנקציות של הפעלת אלימות על-ידי הפועלים, ובכל מקרה אינו מגביל את המאבק לשולחן הדיונים. גישה כזו מתפתחת בדרך כלל, כאשר הפועלים הנתונים במצוקה מופעלים על-ידי מנהיגות מיליטנטית, ואכן כזו היתה המנהיגות של פועלי הבניין התל אביביים. במשך כל שנות השלושים נאבקו חברי הוועדים ומוכרי האגודות נגד עבודה בלתי מאורגנת, נגד "עבודה בקבלנות" ונגד הסכמתם של ארגוני פועלים אחרים להרעת תנאי העבודה. תיגרות אלימות עם בית"רים וחברי ארגונים אחרים נמשכו בכל שנות השלושים.²⁰

טבעי שככל שהחריפה מצוקת האבטלה, הקצינה המיליטנטיות. בדברו על כשלון מס החירום הישועי, אמר בן-אהרן: "הציבור הבעל ביתי לא יתן כספים מרצונו... אין מוצא אחר: מוכרחים לקחת כסף בכוח." מנדלשטיין, מהמוזכרים הרדיקלים, הכריז: "אנחנו צריכים ללכת ולפתוח את המחסנים של טראכטנברג [סוחר קמת תל אביב]. לא צריך לשדוד חנויות של תכשיטים, אבל את חנויות הקמת צריך לפתוח."²¹

היו במפא"י שתיארו את הוויכוח בדבר "פעולה ישירה" כמחלוקת בין הדוגלים באמצעים פרלמנטריים לבין "סינדיקליסטים", אולם לאמיתו של דבר לא על כך התנהל הוויכוח. שהרי גם אהרונוביץ וחבריו לא פסלו את נשק השביתה, את המשמרת, את שביתת השבת, ואף את המאבק האלים נגד עבודה לא מאורגנת, כאשר אי-אפשר היה להשיג מטרות חיוניות של ציבור העובדים בדרכי משא ומתן. וכן נהגו כשרצו להפעיל לחץ על המוסדות הלאומיים: גולדה מאירסון עצמה השתתפה בשביתת שבת בוועד הלאומי.²² על אלה היתה הסכמה, אולם כאשר הופנתה "הפעולה הישירה" נגד מוסדות ההסתדרות, התגלעה מחלוקת: המנהיגים המיליטנטיים סרבו להעניק להנהלות המוסדות המרכזיים והמשקיים של ההסתדרות את החסינות מפני התפרצויות, שהיו מלוות באלימות. ואילו אנשי המנגנון ההסתדרותי, שראו עצמם שליחיהם של הפועלים, המופקדים על דאגה לתע-סוקתם ולרווחתם, הגיבו על התפרצויות כאלה כעל ערעור של היסוד החברתי, שההסתדרות והמפלגה נשענו עליו.²³

כמו עסקנים רדיקליים של איגודים מקצועיים בארצות אחרות, הגיעו גם התל אביביים למסקנה, שבסופו של דבר שוררים מאבקי כוח בין פועל

למנהל, ואין זה משנה מי הם הבעלים של המשק. אחד מהם ניסח את הדברים כך: הנהלת ההסתדרות "העמידה את ועד הפועלים בזכויות יותר נמוכות מאשר את הנהלת העבודה." מוועד הפועלים תובעים להסתפק בבירורים, בעוד שלהנהלה מעניקים את סמכות ההחלטה.²⁴ הנהגת ההסתדרות לא תמיד השכילה להידבר עם המזכירים המיליטנטים. כך, למשל, התקבלה הרפורמה בהקצבת תמיכות "משען", שהוציאה את הטיפול בהן מידי האגודות בלי שניציגיהן ישותפו בדיון. השינוי עורר סערת רוחות עד כדי כך, שגולדה שהוזעקה מבית הוועד הפועל לבית-כרנר לשם בירור, נתקלה בהתקהלות שלא איפשרה, לדבריה, לקיים את הפגישה. הבירור עמה התבטל ושוב לא התקיים.²⁵

גולדה וחבריה האשימו את בן-ירוחם וחבריו בניצול מצוקת פועלי הבניין לשם השתלטות על המפלגה. הם טענו, כי הם מוכנים להבין את התפרצות המובטלים ולסלוח להם, אולם אינם מוכנים להשלים עם התפרצויות המדברים בשמם. כאשר קראה גולדה לעבר בן-ירוחם, שלא ברעבים מדובר הפעם, אלא בעסקניהם, השיב אחד המזכירים: "גם כאן יושבים חברים שאין מבשלים בבתיהם במשך שבועות."

אחד הנושאים שחזר ושב בעימותים בין עסקני האיגודים לממסד ההסתדרותי היה אי-השוויון במשכורות. באחת הישיבות, שדנו בענייני תל אביב, הצטדק רמז על כך, שהוא ורעייתו משתכרים יחד 20 לא"י לתודש. זה לא היה בעיניו סכום גדול. הוא השווה אותו לשכרו של ראש משפחה אחר, המשתכר לבדו 35 לא"י לחודש.²⁶ משכורות כאלה אפשר היה למצוא אצל הפקידים הבכירים במוסדות הלאומיים, ואפילו אצל ממלאי תפקידים בכירים במשק ההסתדרותי. חלק מהם נמנו עם פעילי המפלגה. אלה היו קבוצת ההתייחסות של אנשים כרמז, ולא הפועלים בעבודות הציבוריות, שגם אילו עבדו 20 יום בחודש, לא היו משתכרים אלא רבע מן הסכום שעמד לרשות משפחתו של מזכיר ההסתדרות.

בולט חלקה של גולדה בשלשת המפעלים ההסתדרותיים הגדולים של הימים ההם, שניעו להקל את מצוקת האבטלה: "המפדים" "משען" וקרן חוסר העבודה.²⁷

בעיצומה של המצוקה ב-1939 הייתה הטענה, שכל מפעלי העזרה ההדדית של ההסתדרות לא צמצמו את התהום החברתית בין רעבים לשבעים. ההשלמה עם מציאות זו, האם היתה ראויה לשבח? גולדה ניסתה את עמדתה כך: "אם יש צדיקים בדורנו, הרי הם חברינו מחוסרי העבודה... כי עלי להודות, עד היום אינני יודעת את הסוד - כיצד הם מחזיקים מעמד." אולם העסקנים הרדיקלים סברו את ההפך. פנחס טובין, מי שמילא תפקיד

מרכזי בשמאל ההסתדרותי אמר: "במחוסר עבודה שוקט ושותק אני רואה אסון להסתדרות. ... אני תמיד אגיד למחוסר העבודה שיתבע... קודם כל תביעה ממני, ואחר כך גם מרמזו."²⁸

במציאות שבה הועסקו פרעלים 4-5 ימי עבודה בחודש, היה שכרו של פועל בלתי מקצועי בענף הבניין כעשירית הסכום, שהשתכרה משפחת מזכיר ההסתדרות. גם אחרי שקיבל את קצבת "משען" לא היה לפועל כזה כסף אפילו כדי קניית המזון הדרוש לבריאות משפחתו וכדי תשלום שכר הדירה.

לנוכח כשלון "המפדה" השלישי חזרה גולדה ותציעה שיוטל "מס גדול", אולי עד כדי נטילת כל יתר הכנסת המשפחה שמעל לסכום מוגדר.²⁹ כך סבבו במעגל הצעות סרק, שבאו האחת במקום חברתה. ההצעה להטיל מס בעל פרוגרסיביות תלולה על בעלי הכנסות גבוהות נדחתה, בשל הצורך להשלים קודם לכן את גביית כספי "המפדה"; אולם אי-היכולת להשלימו הולידה הצעות למסים חדשים, ואלה נדחו משום החשש, שמא יעזבו בעלי הכנסות הגבוהות את ההסתדרות.

משלא נענתה דרישתם האולטימטיביות של המזכירים וחברי הוועדים של אגודות הבנין בתל אביב, שהופיעו כאמור בחדרו של רמז ואיימו בשביתת שבת, הם התפטרו באופן קולקטיבי.³⁰ אווירת הדיונים במפלגה התחממה. ראשי ההסתדרות תבעו מהמפלגה שתנקוט אמצעים משמעתיים נגד "המסיתים". העסקנים ההסתדרותיים הכריזו שלא יירתעו אפילו מפילוג: "או שאני צריך לעזוב את המפלגה", אמר שפרינצק, "או שצריך לעזוב אותה זה שמסדר שביתות שבת." וכמוהו גולדה: "שני סוגי חברים כאלה, זה שדואג לרעבים וזה שאינו דואג לרעבים, אינם יכולים להיות במפלגה אחת." דוד רמז אמר במפורש: "נשק השביתה בתוך המפלגה יביא לשתי מפלגות."³¹

מרכז המפלגה התכנס לדון במשבר היחסים שבין מזכירי האגודות בתל אביב לבין המנגנון ההסתדרותי והחליט בין השאר לחייב את המזכירים לחזור בהם. הם ציינו, אולם לאחר הפוגה של שבועות אחדים חזר המרי והתלקח. דומה היה שהפועלים ונציגיהם עברו את סף הסבילות. באביב 1940 נעשתה האווירה בבית ברנר דחוסה מנשוא. לפי אחת העדויות, בחדש מאי בלבד נשלחו שבעה מהמובטלים לבית-חולים לחולי נפש.³² המנהיגים ניסו לעודד ולהרגיע, ודיווחו על שינוי צפוי במצב התעסוקה כי הצבא הבריטי מתכנן עבודות בינוי גדולות, אך בינתיים החמיר המצב. אחרי פסח נוספו בתל אביב כ-1500 מובטלים, כלומר תוספת של כמעט 50% למצבת האבטלה.³³

הגיעו ידיעות על התחלות של עבודות, אך על-פי השמועות שנפוצו הועסקו בהן "פרוטקציונרים" של המוסדות הקבלניים. הקש ששבר את גב המשמעת, היתה ידיעה על התחלה של עבודה גדולה, שקיבל "סולל-בונה" מהצבא במרכז הארץ, בלי שתוקצתה לפועלי תל אביב מכסת המקומות שהיו ראויים לה. בסיקור שנעשה במקום התברר, שרוב המועסקים הם ערבים (העסקת ערבים מקומיים היתה תנאי לקבלת העבודות מהצבא ומהמשלה). באווירה של אותם ימים לא היתה סבלנות להמתין ולהאזין להסברים, המזכירים ביקשו "פעם אחת להפסיק את הדבר הזה." אחד מראשי המיליטנטים בקרב פועלי הבנין, יוחנן קושניר, הזמין אליו את ועדי האגודות ואמר להם: "הואיל ואין בכוחי להגן עליכם, כמו כן לא אתבע צדק אשר יופיע בעוד חודש ימים - על כן לכו אתם לוועד הפועל של ההסתדרות ותבעו אתם את הצדק, תתבעו את העבודה שלכם."⁸⁴

ראשי העסקנים המיליטנטים ניסחו חוזר, שהופץ בין חברי הוועדים וחברי הוועד הפועל של מועצת פועלי תל אביב, ובו נאמר כי "ציבור פועלי תל אביב נמצא מרומה."⁸⁵ בעקבות החוזר התפרצו 45 מזכירים וחברי הוועדים לחדרו של ברל רפטור, שהיה ממונה על החלוקה הארצית של מקומות העבודה בוועד הפועל של ההסתדרות. הם דרשו הסבר מידי ותיקון המעוות, והודיעו, כי כל עוד לא יינתנו אלה, לא יניחו לו לצאת מהחדר. גולדה, שנכנסה כדי להשתתף בבירור בתנאי, שתישאר רק נציגות של המזכירים, עזבה במחאה, מאחר שהחברים הזועמים לא מיהרו לפנות את החדר.⁸⁶

מועצת המפלגה גינתה את "השערוריה" של ההתפרצות לחדרו של ברל רפטור בוועד הפועל במלים חריפות: "פשע הוא וקלון, אשר לא ייסבלו בתוכנו." המועצה בחרה חבר שופטים לבית-דין מפלגתי, שהוטל עליו לפסוק בתוך שבוע ימים, מה ייעשה בחברי המפלגה המתפרצים.⁸⁷ מזכירות המפלגה החליטה להאשים חמישה מהם בהסתה שהביאה להתפרצות. בנאיהן מיחה במזכירות על ההאשמה בהסתה. הם פעלו, אמר, "מתוך הכרה מלאה, כי נעשה עוול לפועלי תל אביב. אמנם פעלו בדרך רעה, אבל לא בכוונה של הסתה... וכל המדמה בנפשו שיענו על טרגדיה סוציאלי לית וציבורית כזו במשפטים ובמשפטים אדמיניסטרטיויים, אינו אלא טועה."⁸⁸

הפרוטוקול של משפט החמישה נקרא כדרמה חברתית מרתקת. החמישה: קושניר, טובין, בורוקובסקי, מנדלשטיין וסוכה התייצבו כמאשימים יותר מאשר כנאשמים. הם הציגו שאלות קשות לעובדי הוועד הפועל של ההסתדרות ולראשי מועצת פועלי תל אביב שהעידו במשפט. הם ידעו לשאול. היה בידיהם חומר עובדתי והיה להם תוקף פנימי, שאיפשרו להם

לנצל את בימת המשפט, שרוב ישיבותיו היו פומביות, כדי להציג את עמדתם האופוזיציונית.

בעדותה של גולדה במשפט ההוא בא לידי ביטוי רכיב יסודי בתפישתה המפלגתית. הטענה המרכזית שלה נגד המתפרעים היתה על כך שהם שיבשו אפשרות של שיחה חברית. היא אמרה, כי "הפעם קרה משהו יוצא מהכלל: ... עמידתנו מול ציבור גדול שברובו המכריע הוא מחברי המפלגה, ואין כל דרך לאיזשהו דיבור, הקשבה, שיחה ... במקום דיבור יש רק צעקות. למה הגענו?" היא הביעה זעזוע מכך ששמעה מפי חברי מפא"י דברים, שעד אז הושמעו כלפי ההנהגה רק מפי חברי פועלי ציון שמאל.³⁹

מבחינתם של המובטלים הרעבים-למחצה ההבדלים של השתייכות מפלגתית, והשלכותיהם על סגנון הביקורת היו פחות משמעותיים, וכך גם לא התעניינו בדקויות ההבחנה שבין הוועד הפועל של ההסתדרות לבין המוסדות הלאומיים. באותו משפט סיפרה גולדה כיצד ארגנה פעם משלחת בת עשרים איש לשביתת שבת בוועד הלאומי. "נכנסנו בלי רשות וישבנו מ-8 בבוקר עד 8 בערב." היא דרשה שגם בעיריית תל אביב יהיה דבר דומה, אולם החברים נרתעו, משום שעל העיריה הגנו שוטרים. על דברים אלה הביע תמיהה אחד המזכירים, שהואשמו בהתפרצות לבניין הוועד הפועל: "אני בכל זאת רוצה לשאול את החברה גולדה: במה שונה שביתת שבת זו מהמשלחת אשר הלכה כאן לוועד הפועל של ההסתדרות." אותו מזכיר סבור היה לתומו כי היתה לו זכות גדולה יותר להתפרץ לוועד הפועל מאשר להתפרץ לבית העיריה, הרי "סוף סוף החברים ארגנו שביתת שבת במוסד שלהם."⁴⁰

אלה הם פרטים אופייניים מסיפור הרקע בדבר מעורבותה של גולדה בסכסוך הפנים מפלגתי בתל אביב. זוהי גם עדות מאלפת על הדו-שיח בין חרשים, שהתנהל אז בין אנשי מנגנון שהיו מסורים לשליחותם אך שבעים, מול חברי מפלגתם הנתונים במצוקת רעב.

פרשת משפט החמישה היתה קשורה במאבק על העבודות הגדולות הראשונות של הצבא הבריטי בארץ. חודשים אחדים אחרי אותה סערה שככה מצוקת האבטלה. גדל הביקוש לעובדי בניין ועבודות ציבוריות בהקמת מחנות צבא ושדות תעופה ובעבודות אחרות, המרוכזות במאמץ המלחמתי. אולם משקעי המאבק במרתף בניין מועצת פועלי תל אביב הוסיפו לרדוף את המפלגה, גם אחרי שחלפה המצוקה, שהפכה אותו מרתף לבית-ועד למרידות וייאוש.

המאבק הסיעתי בתל אביב נמשך מעתה מכוח עצמו, ולובה על-ידי גורמים אחרים שניתוחם חורג מענייננו. די מבחינתו של חיבור זה אם נקבע, כי

לתופעה ששורשיה החברתיים היו עמוקים, היתה דינמיקה במערכת הית-סים בתוך מפא"י.

להבנת התמונה המורכבת של מאבק הסיעות במפא"י יש לעמוד על טיב היחסים בין פעילי סיעה ג', וגולדה בתוכם, לבין מנהיגי המפלגה המרכזיים, ברל כצנלסון ודוד בן-גוריון. השניים לא הודהו עם שני המחנות היריבים.⁴¹ הם תקפו את המשטר הסיעתי, את ההתפצלות כשהיא לעצמה ואת ההתחשבות של יחסי הכוחות. הם גינו את המצב שנוצר במונחים פיורטיזציה, מנמיכי קומה. הם מתחו ביקורת לא רק על גישת "אתה בחרתנו" של הקיבוץ המאוחד, אלא גם על ההתבדלות של חבר הקבוצות ועל קיומה הנפרד של תנועת הנוער שלו "גורדוניה".

באחת מהופעותיו המפלגתיות בתקופת מערכת הבחירות הפנימית בסניף תל אביב כינה בן-גוריון את הסיעות בשם "כנופיות", והזכיר בנשימה אחת את "הכנופיה" של זיאמה אהרונוביץ (ארן) ואת זו של יצחק בן-אהרן. הוא הצהיר, כי אינו נמנה לא עם זו, וגם לא עם זו.⁴² אולם לאמיתו של דבר היה הבדל קוטבי בין יחסה של סיעה ב' למנהיגותם של בן-גוריון וברל, לבין יחסה של סיעה ג' אליהם. זיאמה אהרונוביץ תפס את מאבקו התל אביבי כשילוב ודבוק בעימות שבין הנהגת הקיבוץ המאוחד לבין ההנהגה המרכזית, עימות שבו התייצב ללא סייג מאחרי ברל ובן-גוריון. יתרה מזו, אל ארגונה של סיעה ג' התייחס אהרונוביץ כאל יצירת דיוויזיה מפלגתית המגוננת על שני המנהיגים, אחרת הם היו נשאים חדלי אוגים מול המתקפה של סיעה ב'. אמנם ראשי סיעה ב' לא שאפו להדחיק את ההנהגה, אך התכוונו לגזול ממנה את ההגמוניה החינוכית-רעיונית, לשלול מחבריה את התמיכה הישירה של ציבור הפועלים המאורגן ולעשותם תלויים בהנהגת הקיבוץ, תרצה-תתמוך בהם, תרצה-תשלול מהם את הבסיס הציבורי ותלדל את יכולתם להנהיג, תתייצב מאחריהם בשאלות שבהם הנהגת הקיבוץ המאוחד מסכימה עמם, אך תסכל את מהלכיהם כאשר טבנקין וחבריו חולקים עליהם.

מכאן אפשר להבין לרוחו של זיאמה אהרונוביץ, שנפגע מאוד כאשר בן-גוריון כינה אותו "ראש כנופיה". הוא רשם ביומנו, כי מיום בואו לארץ לא עלבו בו כפי שפגע בו אז בן-גוריון.⁴³ אכן מתקבל הרושם, כי ברל ובן-גוריון, אף כי רצו בהתחזקותה של סיעה ג' התייחסו אליה כאל אמה ופילגש. אצל גולדה לא מצאנו עדות לתחושת כעס ועלבון דומה לזו של אהרונוביץ, אך יש להניח, כי עמדתה היתה דומה לשלו. כמוהו היא הכירה בבכורתם המנהיגותית של "אבות התנועה". "לא הספקתי לעלות בעלייה השנייה לארץ", אמרה, והוסיפה: "לעתים אני הושבת שזה שבט

מיוחד במינו." היא רמזה שכאשר הועמדה בפני שינויים פתאומיים בעמדותיהם של שני המנהיגים, היא לא מיהרה לצאת נגדם, גם כאשר לא הסכימה עמם. היא נמנעה מלהרוץ עליהם משפט שלילי, אך ורק בשל חילוקי דעות בשאלה מסוימת, משום שהסכימה כמעט באדיקות עם עמדתם הכוללת והעריכה בצורה חיובית ביותר את הנכסים התנועתיים המצטברים של פעולותיהם: "לא כל כך רע הביאו את הדברים עד הלום."⁴⁴

עד לתחילת 1941 לא נדרש מגולדה להשתייך באופן פורמלי לסיעה ג'. מעמדתה בוועד הפועל היא תמכה מדי פעם בראשי מועצת פועלי תל אביב, ויחד עם זאת לא "התלכלכה" במריבות בתוך סניף המפלגה. היא העדיפה להימנות עם ההנהגה הארצית, ולתמוך באופן כללי בעמדותיהם של בן-גוריון וברל כצנלסון.

בפברואר 1941 חזר בן-גוריון משהיה של תשעה חודשים באנגליה ובארצות-הברית והחל במסע נמרץ והחלטי לחיסול הסיעות במפלגה. לאחר זמן קצר הטיל את מרכז מפא"י וסניפיה לתוך קדחת של הכנות לוועידה חדשה, ובמקביל יזם עריכת משאל חברים, שבו נתבקשו חברי המפלגה להשיב ב"כן" או "לאו" על שאלות, שכוונתן היתה אחת: לאסור פעולה של סיעות נפרדות ולהעמיד את מפא"י על יסודות של פעולה אחידה, כאילו היתה כולה, כדבריו של בן-גוריון סניף אחד.⁴⁵

ועידה קודמת של מפא"י התכנסה ברחובות במאי 1938 והחליטה לחייב את איחוד תנועות הנוער "המחנות העולים" ו"גורדוניה", הקשורות למפא"י, ולקרוא לאיחוד המסגרות הקיבוציות הארציות שהיתה להן זיקה למפלגה, הקיבוץ המאוחד וחבר הקבוצות. אולם ההחלטה על האיחודים שברל כצנלסון ייחס לה חשיבות רבה ותבע שתתממש, לא יצאה אל הפועל. כזה היה גם גורל נסיונו של בן-גוריון ב-1941, להביא לביטול הסיעות. המסעים של שני המנהיגים נגד פיצול המפלגה לא רק נכשלו, אלא אף הגבירו את המחיצות הפנימיות ומיסדו את חלוקתה של המפלגה לסיעות יריבות. בשתי הוועידות הורכבו מוסדות המפלגה לפי מפתח סיעתי, ובמשך התקופה כולה משלהי שנות השלושים ועד לפילוגה הרשמי של מפא"י ב-1944 הורכבו כל רשימותיה במאבקי בחירות חיצוניים לפי אותו מפתח, שנקבע כבר בוועידה ב-1938: כשליש לסיעה ב', ושני השלישים הנותנים לסיעה ג' ולתומכי המנהיגים המרכזיים, בן-גוריון וברל כצנלסון.⁴⁶

בשלוש השנים שעברו בין ועידה לוועידה, חלה התפתחות בעמדתה של גולדה כלפי שני הצדדים. גולדה סיפרה כי תחילה, ב-1938 כאשר זיממה אהרונוביץ, מרדכי גמירובסקי (גמיר) והבריהם התארגנו כסיעה ג', עמדה מרחוק. אולם במרוצת הזמן החלה להרגיש שלא בנוח. נקיטת עמדה

נייטרלית כלפי ההתכתשות התל אביבית, נראתה בעיניה כאילו היתה הפקרה של חברים. היא הזדהתה עם מאבקם, "ידעתי באיזו אש הם עומדים בבית ברנר", אמרה והבהירה, כי בזכותם שמרה מפא"י על דרכה ולא סטתה לכיוון שמשכה אליו סיעה ב', כיוון אשר גולדה התנגדה לו, אך לא מיהרה לפעול נגדו.⁴⁷

בחורף 1941 לקראת הבחירות לוועידה היא ויתרה סוף-סוף על הנוחיות, וכאשר פנו אליה ויאמה אהרונוביץ וחבריה לעמוד בראש רשימת סיעה ג', היא הבינה, לדבריה, שההגינות הציבורית מחייבת אותה להיענות בחיוב.⁴⁸ אפשר לתאר את יחסה למארגני סיעה ג' כאל עובדים מסורים, הנמצאים במעין קו הזית, נוכח התפרצות גילויים של מרירות וניצולם להסתה מפלגתית, ונוכח הסכנה של התפרקות ציבור הפועלים ממרותה של התנועה. עמידתם היא שאפשרה את פעולתו של הוועד הפועל של ההסתדרות.

למרבה האירוניה גם השקפתו של ראש הסיעה היריבה, יצחק בן-אהרן היתה דומה, אלא שבעיניו, מזכירי האגודות המקצועיות, שרובם השתייכו לסיעתו, הם אשר עמדו בקו החזית ולא אנשי המנגנון. וכך הם נראו בעיניו: "הם היו החומה החיה של ההסתדרות במשך המיש שנים" (של אבטלה), הוא הסביר כי "חומה" חיה זו היא אשר איפשרה למוסדות ההסתדרות להמשיך בעבודתם התקינה בתקופת המצוקה.⁴⁹

נראה, כי בחירתה של גולדה כמועמדת הבכירה של הסיעה באה לשפר את דימויה כסיעה של אנשי מנגנון אינטרסנטיים. הדבר מעיד עד כמה הזק היה מעמדה בציבור הפועלים התל אביבי. בעזרתה של גולדה התכוונו ראשי הסיעה לשוות לעצמם קורטוב מהאופי האידיאליסטי שהיה לסיעה היריבה, בזכות הקיבוץ המאוחד. בדברים שהיה בהם בעקיפין משום הכרת ערך עצמה הסבירה, כי הסכימה לעמוד בראש הסיעה, משום שראתה צורך להפריך את הרושם, כי בסיעה ב' נמצאים "כל הכובד, כל התוקף המוסרי [של] אנשי קיבוץ, ומול הרשימה הזאת רק קבוצה שהיא מתקוטטת בבית ברנר". גולדה נקבה בשמותיהם של עסקנים בולטים בסיעה ב', אהרן ציזלינג, בת-שבע חייקין וישראל גלילי, ואמרה במפורש שהצטרפותה לסיעה ג' באה להוות משקל נגד.⁵⁰

ראוי לציין, כי גולדה נענתה למייסדי סיעה ג' בתנאי אחד: שבפעולתה כשליחת המפלגה במוסדותיה המרכזיים של ההסתדרות לא תהיה כפופה למשמעת סיעתית. הסכמת ראשי סיעה ג' האחרים לתנאי זה הצביעה בעליל עד כמה רבים היו יוקרתה וכוחה, לא פחות מאשר עצם הפנייה שלהם אליה להתייצב בראשם.⁵¹

המשאל על ביטול הסיעות, שנערך ביוזמתו של בן-גוריון בעת הבחירות לוועידה החמישית, העניק אמנם רוב לתביעת הביטול, אולם הרוב לא היה מוחץ.⁵² לעומת זאת, הבחירות והוועידה עצמה העניקו גושפנקא חדשה למשטר הסיעות במפלגה.

במליאת הוועידה הסבירה גולדה, כי הוברר לה, שאם סיעה ב' לא תקבל ייצוג בכל מוסדות המפלגה וברשימות מועמדיה, לפי שיעור כוחה היחסי בוועידה, יתרימו אנשיה את מזכירות המפלגה. משום כך הציעה להפסיק להעמיד פנים כאילו המפלגה מאוחדת. "נעשה אפוא חשבון מתמטי ונכניס למרכז כמה שמגיע לכל גוף."⁵³ נראה שגם ברל כצנלסון השלים עם המצב החדש, אם כי נמנע מלהודות בכך בפה מלא.⁵⁴

הנסיבות החיצוניות – התקרבות האויב הגרמני לארץ ישראל, והתמוטטות חלק מהמערך הבריטי באזור הים-התיכון, גרמו להרפיית המאבקים הפנימיים. גם הנסיבות הפנימיות – הצורך להיערך לבחירות לוועידת ההסתדרות, גזרו על מפא"י להגיע לפשרה פנימית. נראה היה, כי המפלגה לומדת לחיות עם פיצולה.⁵⁵ אולם ההפוגה במלחמת הסיעות לא ארכה, ואחרי הבחירות להסתדרות היא חזרה והתלקחה. המוקד היה גם הפעם מועצת פועלי תל אביב.

כאשר הגיעו ידיעות ממקור ראשון על שואת ההשמדה, גרתעה גולדה מאפשרות של פילוג, והציעה לנהוג בהתאפקות כלפי סיעה ב', אם מפא"י תפנה לציבור הבוחרים ההסתדרותי להכריע בשאלה הפנימית של המפלגה. דהיינו לפלג אותה, במקום לפנות לציבור "בוויכוח על המטרה הציבורית... [אן] בוויכוח איד להציל יהודים," אמרה גולדה, "אני סבורה שציבור הפועלים לא יבין אותנו."⁵⁶

העוקב אחרי תודעתה והתנהגותה של גולדה בפרשת הפילוג ההוא, נתקל בהיקלעותה בין הפטרוטיזם הארגוני לבין חושיה הלאומיים הבסיסיים. מאז ומעולם היא הודתה עם המסגרת המפלגתית, והיתה קנאית לשלמותה. כך פעלה כחברת "אחדות-העבודה": היא היתה נגד האיחוד עם "הפועל-הצעיר", כלומר, היא התנגדה בזמנו להקמת מפא"י. התנגדות זו נבעה מתוך זיקה רעיונית לדרכה המעמדית המיוחדת של "אחדות-העבודה". אבל לאחר שקמה מפלגת פועלי ארץ ישראל הפכה נאמנה ללא סייג למסגרת החדשה. שנים רבות אחרי המעשה העידה על עצמה, כי "לא פחות מאיזה חבר אחר, שמחתי אחרי שהאיחוד התגשם."⁵⁷

כעשר שנים אחרי שהוקמה מפא"י, התערער בטחונה של גולדה בנחיתותה של המסגרת המאוחדת. כמו רוב מנהיגי סיעתה, היא העדיפה את פילוג המפלגה על פני המצב שבו סיעה ב' פעלה כחלק ממפא"י, אך ללא

מחויבות לקבל את הכרעת הרוב, ונציגיה שיתפו פעולה עם "השומר-הצעיר" במאבקים נגד הנהגת ההסתדרות, כלומר, נגד נציגי מפלגתם. אחרי שחברי סיעה ב' במועצת פועלי תל אביב הצביעו יחד עם אנשי "השומר-הצעיר" ו"פועלי ציון", בניגוד לעמדת הרוב במפלגה, באפריל 1942 פסקה גולדה: "לי ברור, כי מישוהו מהמפלגה צריך לעמוד למשפט ולהיות מוצא ממנה." על אזהרת חברי סיעה ב', כי מהלך כזה יביא לפילוג, הגיבה גולדה: "אינני רוצה בפילוג אבל אינני רוצה באחדות מזויפת. אינני רוצה לשבת בפורום אחד עם חברי המפלגה ולחשוב, שמאחורי גבי יתאחד מישוהו מחברי עם מישוהו מהאופוזיציה וכריעו נגדי." 58

למנהיגי סיעה ב' לא היה אינטרס להינתק ממפא"י. הם העדיפו את המשטר הסיעתי על פני הפילוג. הם היטיבו לפעול במסגרות משותפות, במיוחד בתנועת "החלוץ" ובתנועות הנוער, שם זכו להגמוניה חינוכית. הדינמיות של שליחיהם, פתיחותם של הקיבוצים וכוח המשיכה של ערכיהם החלוציים המקסימליסטיים, מעמדם בתנועות נוער, השפעתם הרבה בשורות ה"הגנה" והרוב שהשיגו בסניף התל אביבי הגבירו את אמונתם של ראשי סיעה ב' יסוד, כי בסופו של תהליך היא תשיג רוב במפלגה. פילוג היה משבש את סיכוייה להגיע לכך.⁵⁹

הנהגת מפא"י הועמדה בפני דילמה: קיום אחדותה של המפלגה במחיר השלמה עם פיצול סיעתי ועם פיצול בתנועות הנוער, בתנועת "החלוץ" ובהתיישבות, או ויתור על אחדותה של מפא"י – למען אחדותה. גולדה היתה נגד ההשלמה עם המשטר הסיעתי. בסגנון האופייני לה הטיחה נגד אלה שאינם מקיימים את החלטות הרוב. היא חזרה והזכירה, כי במשאל חברים שנערך במאי 1941, ביחד עם הבחירות לוועידה החמישית של המפלגה – הצביעו רוב הנשאלים בעד תקנה שאסרה על קיום סיעות, וקבעה כי חברים שישתייכו לסיעות יוצאו מהמפלגה.⁶⁰

בכנס מיוחד של הוועידה שנערך בכפר ויתקין בנובמבר 1942 חזר המוסד העליון של המפלגה והחליט על ביטול הסיעות במפלגה. אולם ההנהגה נרתעה מלמצות את הדין. ברל כצנלסון ובן-גוריון העדיפו לגלות אורך רוח, ולא להיחפז ולגרום לפילוג מפא"י.⁶¹

גולדה לא היתה שותפה לעמדת ההנהגה. היא הגיבה בזעם על אלה שהטיפו לסיעה ג' שלא תתקש על מיצוי הדין. "אינני מסכימה שמישהו יעמוד על האולימפוס ויטיף לי מוסר נגד פילוג, ומישוהו ישבור את ראשו [בהתכתשות עם הקואליציה של סיעה ב' והשומר הצעיר] במוסדות ההסתדרות." היא הטיחה במטיפים לשמירה על האחדות, וקבעה כי הצבעתם בוועידות המפלגה על ביטול הסיעות, והשלמתם אחר כך עם פעולותיה

הנפרדות של סיעה ב', אינן עולות בקנה אחד.⁶²

פילוג מפא"י התרחש כאשר נתמוגה עמדתם של ראשי סיעה ג' עם זו של שני המנהיגים הראשיים, ברל כצנלסון ובן-גוריון ותומכיהם. זהות העמדות לא היתה הפעם על רקע העימות בין המנגנון ההסתדרותי והאופור ויציאת הרדיקליות ששימשו פה לפועלים. כל זמן שזו היתה עילת המחלוקת לא רצו ברל כצנלסון ובן-גוריון להקריב את שלמות מפלגתם. לעומת זאת, הפעם הם העמידו את המצע המדיני של כינון מדינה יהודית בתום מלחמת העולם במוקד הדיון הציבורי ביישוב ובתנועה הציונית באותן שנים, וכאשר סיעה ב' התנגדה למצע זה, ואף התחברה עם "השומר-הצעיר" ו"פועלי ציון שמאל", והעמידה בסימן שאלה את הרוב שעמד בהסתדרות מאחורי המצע המדיני של מפא"י - השתנתה עמדתם של שני המנהיגים.⁶³ הם תבעו מהמפלגה שתמצה את דין המשמעת, ותחדל לנהוג בסובלנות כלפי פריצת הגדר המפלגתית. שהתגלתה בשותפות שנרקמה בין סיעה ב' לבין "השומר-הצעיר".

שינוי זה ארע במהלך שנת 1943, והפילוג נעשה לבלתי נמנע. ההכרעה הפורמלית נפלה במאי 1944.⁶⁴ אין ספק, כי הפילוג במפא"י חיזק את מעמדה של גולדה. עם פרישתה של סיעה ב' עזבו את מפא"י אישים בני דורה של גולדה, שבאו בעלייה השלישית. בחבורת המנהיגים שנשארה במפא"י היא בלטה ברטוריקה יללה ובתביעתם לשמירה על העקרונות התנועתיים המסורתיים, והפגינה נאמנות עד תום לערכים של הציונות הסוציאליסטית.

בין חבריה לסיעה ג' לשעבר, לא היה מי שישתווה לגולדה בתוקף העמידה על משמר העקרונות ההסתדרותיים הבסיסיים. כך היה בקרב המאסף שניהלה למען המשכורת המשפחתית השוויונית,⁶⁵ וכך בהתנגדותה להקמת הסתדרויות מקצועיות ארציות. "לא המקצוע קובע את שייכותי להסתדרות, אלא שייכותי לכל ציבור הפועלים", הצהירה. היא חששה אז שהשליטה בעניינים המרכזיים תישמט מידי המוסדות המרכזיים ואלה יעברו לטיפולם של האיגודים המקצועיים הארציים. לדעתה, תהליך זה איים להתיש את כוחה החברתי של ההסתדרות ולהפכה לארגון אינטרסנטי, שידמה לאיגודים מקצועיים רבים בעולם. היא ומנהיגי מפא"י האחרים חיששו מפני תהליך כזה.⁶⁶

נטיותיה השמרניות התגלו גם ביחסה ליריבים. היא לא מיהרה להשלים עמם. כך הוסיפה להתנגד למתן אפשרות למפלגה הקומוניסטית להשתתף בבחירות למוסדות ההסתדרות, גם אחרי שהרוב במפא"י הסכים לכך. היא ביקשה רשות להצביע במוסדות ההסתדרות נגד, והתריסה: "מה שהיה

'טרף' בהחלט עוד לפני שנתיים, נעשה פתאום כשר?'"⁶⁷ לדידה: פעם פסול - פסול כמעט לתמיד.

גולדה הוקיעה תופעות שלא הלמו את הערכים המסורתיים של שוויון וסולידריות פועלים דוגמת התנגדותם של חברי הסתדרות במושבות לקלוט במקומותיהם מובטלים מקרב הפועלים העירוניים.⁶⁸ היא הזהירה מפני תופעות של הסתגרות אינטרסנטית של תאים הסתדרותיים, הדואגים רק לחבריהם. נטיות כאלה התגלו לה כאשר טיפלה בראשית שנות הארבעים ב"מפדה" - אותה מגבית, או יותר נכון, מס פנימי, שהטילה ההסתדרות על החברים המסודרים בעבודה לטובת המובטלים. היא נתקלה בכך כאשר הארגון הארצי היותיק של הפקידים תבע שכספי ה"מפדה", שהוא גובה, יישארו בידי הארגון המקצועי שלהם, אף שהאבטלה בשורותיו לא היתה רבה. ברור היה, כי כוחם של פועלי הבניין - שהקמת הסתדרותם הארצית היתה עדיין בגדר תכנית בלבד - לגבות "מפדה" היתה מוגבלת מאוד, ואילו האבטלה בשורותיהם היתה קשה וממושכת. לכן התנגדה גולדה בתוקף לפיצול העזרה ההדדית בהסתדרות.⁶⁹

גולדה היתה אמנית ההליכה על החבל הדק שבין גישה מעשית מפוכחת שתבעה גמישות, לבין עמידה קשוחה למען שמירת עקרונות במאבקים על שאלות חברתיות שהעסיקו את העובדים בשנות המצוקה, כמו בשנות גיאות. היא השכילה לגלגל דברים עד הסף, אך להיעצר ולא לעבור אותם. כך נמנעה בסופו של דבר מלהמליץ על הוצאת חברים מההסתדרות על זה שהעסיקו כשכירים חברים אחרים. זאת - למרות שהכריזה כי העסקת עובדים שכירים פוגעת "ביסוד היסודות, [הקובע כי] כל חבר הי על עבודתו." למרות אזהרתה כי "החברה שלנו תתפוצץ אם הדבר לא יתקיים,"⁷⁰ היא לא הציעה להוציא את חברי הקואופרטיבים מההסתדרות, אף שארגוני נים אלה הוסיפו להעסיק עבודה שכירה.

התחזקות מעמדה של גולדה בעקבות הפילוג באה לידי ביטוי במערכות הבחירות שהתנהלו בקיץ 1944 לוועידת ההסתדרות ולאסיפת הנבחרים, כאשר הנשואים מפא"י והמתפלגים ממנה התמודדו לראשונה אלה מול אלה על קולם של הבוחרים מקרב תנועת העבודה. זיאמה אהרונוביץ אמר במזכירות המפלגה: "איני מתאר לי מלהמת בחירות בארץ בלי גולדה." הוא התנגד או שהיא תצא לשליחות קצרה יחסית לחו"ל ואמר: "מזכירות הוועד הפועל אינה מצטיינת בטריבוניס. בחירות אלה הן המוניות. בהופעה לפני ציבור גולדה היא עמוד התווך של הוועד הפועל בלי ספק."⁷¹

עלייתה למעמד זה לא היתה מטאורית, אלא הדרגתית, ומשום כך זכתה

לאהדה בחוגי העסקנים שהורגלו לציפייה סבלנית להתקדמות איטית אך בטוחה. ציפייה כזו, ללא התמודדות וגילויי תחרות, גיוונה מאתוס עסקני מיוחד. והיא באה על שכרה, הודות לשלל התפקידים החדשים שהודמנו במהלך גידולה המתמיד של ההסתדרות, ההסתעפות הפונקציונלית של פעילותה והביורוקרטיזציה של מנגנונה. גולדה היטיבה לשוות ערך חיובי להמתנה כזו של העסקנים להודמנות להתקדם בהיררכיה התנועתית: "הרבה שנים הייתי בתנועה טרם שנבחרתי להיות סגן בוועד הפועל," אמרה אחרי הבחירות הכפולות בקיץ 1944 לאסיפת הנבחרים ולוועידת ההסתדרות. "כאשר נבחרתי לכהן בוועד הפועל חשבתי זאת לדבר גדול. הרבה שנים הייתי בתנועה לפני שהגעתי להיות נבחרת לקונגרס."⁷² בדבריה אלה ביטאה את השקפתה על דרכי ההתקדמות בסולם התפקידים הפוליטיים. ברוח זו היא היתה נגד "הקפצה" מהירה מדי של אנשים חדשים לתפקידים בכירים במפלגה ומטעמה: "זהו חינוך שעלול רק לקלקל את האנשים."⁷³ מבחינה זו היא היתה בשר מבשרה של העסקנות המפלגתית, ויחד עם זאת, בזכות תכונותיה האישיות המיוחדות בלטה בקרב עסקנות זו.

גולדה הצטיינה בגילויי חברות כלפי עמיתיה. בסתיו 1944 היא חזרה והפגינה תכונות אלו, כאשר הסכימה להצטרף למועצת פועלי תל אביב ולעמוד לימינו של שקולניק (אשכול) שנבחר לשמש כמוכיר המועצה. התפקיד נחשב למכשלה. "בבית ברנר יש רתיחה יום יום," אמרה במזכירות מפא"י, כאשר ביקשה שישחררו אותה מנסיעה לקונגרס האגודות המקצועיות בלונדון.⁷⁴ היא הצהירה כי אינה מוכנה לעזוב את עבודתה במועצת הפועלים, אפילו לחודש ימים, כדי לנסוע לקונגרס הבינלאומי ההוא, והסבירה: "... אנחנו מתהלכים שם על חבל ... וישנה הסתה לא מעטה. ישנה הנחת מוקשים לא מעטה. ... ואני מפחדת להעמיד עכשיו רגל בחוץ." זיאמה אהרונוביץ הצטרף לעמדתה והכריז שאין לה תחליף שם. הוא הזכיר כי היא נכנסה לתפקיד בבית ברנר לשלוש שנים.⁷⁵ לא כך היה. עד מהרה נקראה למלא תפקידים חדשים, מחוץ למסגרות ההסתדרות והמפלגה, אלא בתחום המדיני ובזירה הלאומית והבינלאומית. בתפקידיה ההסתדרותיים והמפלגתיים נתוודעה גולדה לציבורים גדלים ומתרחבים. האזינו לה משום שידעה לבטא משאלות לב, רגשות ואידיאלים רווחים. אהבו את סגנונה העממי, והלכו שבי אחרי השכל הישר, התוקף הפנימי והסמכותיות שלה. מפא"י היתה מפלגת פשרות, אולם כאשר גולדה היתה מעורבת בפשרה, קשה היה לטעון כי חוסר אופי, רכרוכיות וחולשת הדעת גרמו לווייתור.

בהשוואה לידידה האישי ושותפה הבכיר בפעולה ההסתדרותית, דוד רמון, היא היתה הרדיקלית והוא המתון. ייתכן שההבדל בלט כלפי חוץ יותר מכפי שהתקיים בדיונים לגופן של השאלות ואין ספק, כי גולדה חייבה לא פחות ממנו את הפשרות הקואליציוניות, שהפכו לשגרה בפעילותה של מפא"י. גולדה ידעה היטב כי רק כשרון הפשרה איפשר למפלגה הראשית ביישוב להרכיב קואליציות, והוא אשר הבטיח שההגמוניה של תנועת העבודה בציונות תהיה אפקטיבית משך תקופה כה ארוכה. עמדותיה היו פרגמטיות, אולם סגנונה היה תקיף ולעתים קרובות בלתי מתפשר. ניתן לומר, כי המקרה שלה ממחיש את הטיעון כי הסגנון עושה את המנהיג.